

MAGYAR AFRIKA TÁRSASÁG
AFRICAN-HUNGARIAN UNION

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR
AHU HUNGARIAN AFRICA-KNOWLEDGE DATABASE

VOJNITS András

Nemzeti parkok pro és kontra

Eredeti közlés/Original publication:

in: Sebestyén Éva – Szombathy Zoltán – Tarrósy István szerk.: *Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*, 2006, Pécs, Publikon Könyvek – ELTE BTK, Afrikanisztikai Oktatási Program, pp 422–428. old.

Elektronikus újraközlés/Electronic republication:

AHU MAGYAR AFRIKA-TUDÁS TÁR – 000.001.045

Dátum/Date: 2014. november 17.

Az elektronikus újraközlést előkészítette

/The electronic republication prepared by:

B. WALLNER, Erika és/and BIERNACZKY, Szilárd

Hivatkozás erre a dokumentumra/Cite this document

VOJNITS András: Nemzeti parkok pro és kontra, *AHU MATT*, 2014, **pp. 1–13. old.**, No. 000.001.045, <http://afrikatudastar.hu>

Eredeti forrás megtalálható/The original source is available:

Közkönyvtárakban / In public libraries

Megjegyzés / Note:

ellenőrzött és szerkesztett szöveg / controlled and edited text

Kulcsszavak/Key words

Magyar Afrika-kutatás, az afrikai nemzeti parkok és jövőjük, afrikai vadvilág, emberek és állatok, talpalatnyi föld, tévhitek – ár, érték és etika
African studies in Hungary, African national parks and their future, African wildlife, peoples and animals, rood, myths, price, value and ethics

AZ ELSŐ MAGYAR, SZABAD FELHASZNÁLÁSÚ, ELEKTRONIKUS,
ÁGAZATI SZAKMAI KÖNYV-, TANULMÁNY-, CIKK- DOKUMEN-
TUM- és ADAT-TÁR/THE FIRST HUNGARIAN FREE ELECTRONIC
SECTORAL PROFESSIONAL DATABASE FOR BOOKS, STUDIES,
COMMUNICATIONS, DOCUMENTS AND INFORMATIONS

* magyar és idegen – angol, francia, német, orosz, spanyol, olasz és szükség szerint más – nyelveken készült publikációk elektronikus könyvtára/
writings in Hungarian and foreign – English, French, German, Russian,
Spanish, Italian and other – languages

* az adattárban elhelyezett tartalmak szabad megközelítésűek, de olvasásuk vagy letöltésük regisztrációhoz kötött/the materials in the database are free but access or downloading are subject to registration

* Az Afrikai Magyar Egyesület non-profit civil szervezet, amely az oktatók, kutatók, diákok és érdeklődők számára hozta létre ezt az elektronikus adattári szolgáltatását, amelynek célja kettős, mindenekelőtt sokoldalú és gazdag anyagú ismeretekkel elősegíteni a magyar afrikanisztikai kutatásokat, illetve ismeret-igényt, másrészt feltárni az afrikai témájú hazai publikációs tevékenységet teljes dimenziójában a kezdetektől máig./The African-Hungarian Union is a non-profit organisation that has created this electronic database for lecturers, researchers, students and for those interested. The purpose of this database is twofold; on the one hand, we want to enrich the research of Hungarian Africa studies with versatile and plentiful information, on the other hand, we are planning to discover Hungarian publications with African themes in its entirety from the beginning until the present day.

NEMZETI PARKOK PRO ÉS KONTRA

Vojnits András

„Parkok vagy emberek? [...] mennyire óvhatjuk meg természeti értékeinket, ha egyre nő a népesség és egyre terjeszkednek a városi területek, a nemzeti parkokat pedig végveszély fenyegeti? Tudni kell, hogy e parkok nélkül kevésbé élhető lesz a világ” – írja Magyarország legolvasottabb tudományos ismeretterjesztő folyóirata.¹

Az aggodalom jogos, különösen Afrikában, ahol a mindmáig létező, a gyarmati időket idéző hazug és káros nosztalgia a nem kevésbé káros és nagyon is valóságos „modern anarchiával” – és még sok minden mással – keveredik.

Írásunkban a nemzeti parkok jövőjét mérlegeljük, de nem foglalkozunk olyan témákkal, mint például a növénytakaró hatása a légköri folyamatokra vagy az édesvízkészlet, bár a nemzeti parkok léte ezt a kérdéskört is érinti.

Fejtegetéseinkben – néhány kivételtől eltekintve – nem hivatkozunk más szerzőkre, holott gondolataikat, megállapításaikat felhasználjuk. Ebben Esterházy Pétert követjük, aki bevallottan gyakran építkezik idegen szövegekből. Egy „hagyományos” tudományos közlemény esetén talán elítélendő lenne ez a módszer, írásunkat azonban nem annak, hanem gondolatébresztő vitaanyagának szánjuk – ebben az esetben pedig tisztességesebbnek tűnik, ha nem bújunk „nagy nevek” mögé.

Afrikai vadvilág

Afrika hatalmas kiterjedésének és aránylag egyhangú felszínének köszönhetően az Egyenlítőtől északra, illetve délre nagyjából egymást követő sávokban elhelyezkedő életföldrajzi övek, illetve övezetek sehol másutt a Földön nem mutatnak olyan szabályosságot, mint ezen a

¹ *National Geographic Magyarország*, 2006. szeptember.

kontinensen, amelynek több mint 90%-a a trópusi övbe tartozik – ebben a tekintetben is más, mint a többi kontinens.

A trópusi esőerdők, amelyek nagyságban Amazónia után következnek, mintegy kétmillió km²-nyi területet borítanak. A Kongó-medencében, a Guineai-öböl part közeli területein, valamint Madagaszkár legcsapadékosabb keleti tájain és néhány más ponton kialakult erdőségekben a biológiai sokféleség szinte elképzelhetetlen – már csak azért is, mert az erdők élővilága részben még felderítetlen. Ebben a tekintetben az afrikai erdők nem is igen különböznek a dél-amerikai vagy a délkelet-ázsiai esőerdőktől, de kitűnnek a főemlősfauna gazdagságával, és ezen belül is azzal, hogy az emberszabású majmok három faja fordul bennük elő. Az erdők egy része igen öreg – öregebbek, mint az amazóniaiak, de fiatalabbak a malajziaiaknál –, és néhányukat, mint például a kameruni Korupot, a Föld legváltozatosabb erdői közé sorolják.

A fás növényzet kialakulása főként a csapadéktól, pontosabban a vízháztartási mérlegtől, tehát a lehulló és az elpárolgó–lefolyó–beszivárgó csapadék egyenlegétől függ. Ahol a nedves időszakok a szárazakkal váltakoznak és a csapadék mennyisége nem éri el az évi 1500 mm-t, de legalább 800–1000 mm és elég hosszú a nedves időszak, trópusi lombhullató erdők alakulnak ki. Az esőerdőkhöz képest jóval kevesebb és alacsonyabb fafajból álló erdők aljnövényei között sok az örökzöld; ezek bőrszerű, egész évben zöld leveleikkel különösen a száraz évszakban különülnek el a többi növénytől.

Az Egyenlítőtől távolodva a szárazság fokozódásával a lombhullató erdőket fás szavannák, majd száraz, bokros szavannák váltják fel. A mélyebb fekvésű területeken, de különösen a folyók mentén galériaerdők zöldellnek. Ez az Afrikára olyannyira jellemző biom a szavanna övezet. Az elszórtan, egyesével vagy kis csoportokban álló fák között találjuk nemcsak a szavannák, hanem az egész kontinens legjellegzetesebb, legismertebb tájképző fatermetű növényeit, az ernyőakáciákat, a majomkenyérfaakat, valamint a dum- és legyezőpálmákat, és a kandeláberkaktuszokhoz hasonlatos hatalmas kutyatejféléket. A biom² „gazdasági alapját” mégsem ezek, hanem a pázsitfűfélék képezik, me-

² Klímaövezetek által megszabott bioszféraegység, amelyeket növény- és állatpopulációkból álló életközösségek építenek fel. Nevüket jellemző növényzetükről kapják, pl. trópusi esőerdő, szavanna vagy tajga. Egy biom nemcsak az életközösségek összegezett halmaza, hanem az életközösségek közötti sokrétű kölcsönhatások révén magasabb szervezeti egység is.

lyek lehetnek akár 5–6 méter magasak (elefántfü), de egészen alacsonyak is. Hogy egy adott helyen rövid- vagy hosszúfüvű szavanna alakul ki, illetve marad fenn, az nemcsak az élettelen természeti körülményektől, hanem az állatvilágtól is függ. Nincs még egy helye a földkerekségnek, ahol ennyiféle és ilyen tömegű nagytestű állat élne.

A száraz szavannákat félsivatagok és sivatagok szegélyezik. A szárazság fokozódásával néhány különleges lágyszárú növény mellett a fásszárúak lépnek előtérbe. Egyre nagyobb foltokban csupasz a talaj, a szárazságtűrő akáciabokrok, a szakszaul- és tamariszkuszcseserjék, az aloék, a Namíb-sivatag különlegessége, a *Welwitschia mirabilis* és sorstársaik, valamint a kegyetlen környezethez szokott állatok az evolúció csúcsteljesítményei, az alkalmazkodás döbbenetes példái.

A szubtrópusokon, a Földközi-tenger partvidékén és Fokföldön télen hullik csapadék, míg délkeleten a nyár csapadékos. Az örökzöld babérlombú erdők – már ahol nem irtották ki őket – dús aljnövényzetükről nevezetesek. Északon az aleppói fenyő, az atlanti cédrus és más fenyőfélék egyre szűkebb területre szorulnak vissza, helyüket áthatolhatatlan törpecserjés és tüskés macchia veszi át, míg a sós tavakkal tarkított fennsíkokon halfafűs és ürömpuszták nyújtóznak. Dél-Afrikában a babérfélék sokaságán kívül is rendkívül gazdag a flóra. Sok Európában meghonosított dísznövény is innét származik. A fajok jelentős része endemikus, de van olyan család is, amelynek legközelebbi rokonai Ausztráliában található meg. Ennek magyarázata a földtörténet távoli múltjában, abban a korszakban rejlik, amikor még egységes volt az egykori déli őskontinens, a később szétarabolódott Gondwana.

A függőleges övezetesség Kelet- és Északkelet-Afrika hegyvidékein jelenik meg a leglátványosabban. Dél-Afrika hegységeinek őshonos erdőségeit egyre inkább a tájidegen, ültetett eukaliptuszok foglalják el.

Emberek és állatok

Afrika a nemzeti parkok kontinense, ahol a természetes élőhelyeken még ma is megszámlálhatatlanul sok állat él. Nincs még egy földrész, ahol az idegenforgalom ilyen nagy hányada esne a védett területekre, és ahol a természetes és a természethez közeli állapotokat ilyen mér-

tékben sikerült volna megőrizni a közvetlen gazdasági érdekek előtérbe kerülése ellenére.

Sajátos módon az afrikai államok függetlenné válásával vészterhes időszak következett be. Ezek az országok – érthető módon – nem kívántak többé az európaiak „állatkertje”, egzotikumot jelentő rezervátum lenni. Akadt politikus, aki kijelentette, hogy akkor lenne a legboldogabb, ha az utolsó zebra is elpusztulna. A fordulópontot az Arushai Nyilatkozat jelentette.

„Vadállományunk megmaradása Afrikában komoly gondja és érdeke mindannyiunknak. Ünnepelesen kijelentjük: erőnkhez mérten mindent megteszünk, hogy bizonyosak lehessünk benne, gyermekeink és unokáink is örömet fogják lelteni ebben az értékes, gazdag örökségben. Ennek a fontos feladatnak a teljesítésében számítunk más nemzetek együttműködésére, mert ennek sikere vagy bukása nemcsak az afrikai kontinensre, hanem a Föld teljes egészére is kihat”

– mondta 1961-ben Julius Nyerere, Tanzánia elnöke.

Az afrikai nemzeti parkok két tekintetben mindenképpen különböznek más földrészek védett területeitől. Az egyik az, hogy számuk ugyan nem túl magas, de átlagos területük nagy. A másik, hogy elsősorban életföldrajzi értékeik miatt hozták létre őket. Természetesen az afrikai nemzeti parkoknak is megvannak a tájképi, geológiai és más különlegességei és értékei – sőt néhány közülük éppen ezekre „szakosodott” –, mégis a védett területek túlnyomó része az állatokról szól.

Afrika első nemzeti parkja az 1906-ban alapított namíbiai Etosha Nemzeti Park. A legnagyobbak között is különös hírnévre tett szert a dél-afrikai Krüger Nemzeti Park és a tanzániai Serengeti Nemzeti Park. Sok kisebb védett terület is fontos szerepet játszik az élővilág megővésében, mint például azok, amelyek a kihalás szélére sodródott hegyi gorilláknak nyújtanak menedéket. A kilencvenes évekre 215 nemzeti park (758 750 km²), 197 más védett terület (125 510 km²) és 160 vadrezervátum (506 000 km²) jött létre Afrika 42 államában. A képet árnyalja, hogy a nemzeti parkok egy része valójában nem méltó erre a „címrre”, ugyanakkor vannak roppant értékes és háborítatlan területek, amelyek nem állnak hivatalos védelem alatt. Külön kategóriát képeznek az elsősorban a Dél-afrikai Köztársaságban elterjedt magánrezervátumok, amelyek leginkább nagyméretű kifutókkal rendelkező

állatkerteknek tekinthetők, azzal a különbséggel, hogy legtöbbször vadásztatás folyik, ebből tartják fenn magukat. Egy ilyen helyre került a budapesti állatkert feleslegessé vált és elhíresült kölyökoroszlánja, Bömbi is.

A mai Afrika legnagyobb gondjai egyben a nemzeti parkok baja is. Ezek – a vadászás mellett – a belső villongások, a polgárháborúk és háborúk, de mindenekelőtt a lakosság rendkívül gyors természetes szaporodása. A fekete kontinens nemcsak a páratlan állatvilág, hanem közel egymilliárd ember otthona is. A természet és az ember érdekeit mindenütt a világon nehéz összeegyeztetni, Afrikában viszont sok helyütt élet-halál kérdéséről van szó, mégpedig egyidőben a növények, állatok és az emberek életéről vagy haláláról.

A nagy nemzeti parkok közül sokat többször is megcsonkítottak. A namíbiai Etosha ma is hatalmas, de korábban több mint négyszer akkora, 99 526 km² volt, a kenyai vadgazdálkodási és idegenforgalmi miniszter pedig az elmúlt évben jelentette be, hogy rezervátummá minősítik vissza az egykor a kelet-afrikai természetvédelem gyöngyszemének számító Amboseli Nemzeti Parkot. Háborgásunkat csillapíthatja, hogy az Amboselit a maszaj kormányzótanács által képviselt eredeti tulajdonosok kapják vissza, és hogy a nemzeti parkok létesítése utáni időben Afrikában több kis nép, etnikum megszűnt létezni. Nem az észak-amerikai indiánok sorsa ismétlődött meg, tehát nem fizikai megsemmisítésükre került sor, hanem mivel fel kellett hagyniuk eredeti életmódjukkal, a környezet „felszívta” őket, más, nagyobb népcsoportokba olvadtak bele. Kevés az olyan ország, mint a gazdag Gabon, amelynek hatalmas ritkán lakott területei vannak, és teljhatalmú elnöke felkarolta a természetvédelem ügyét. A gaboni nemzeti parkok létrehozása fontos és szép gesztus volt, még akkor is, ha némi malíciával azt mondhatjuk, Gabon ezt megengedhette magának.

Talpalatnyi föld

Az afrikai államok között mindössze négy olyan akad, amelyik nem szorul élelmiszer-behozatalra. Visszatetsző kárhóztatni a „földéhséget” ott, ahol az emberek éheznek. Ezt be kell látnunk még akkor is, ha jól tudjuk, hogy a vadvilágra a természetes területek, a vadon visszaszorulása jelenti a legnagyobb veszélyt, és – kivételes esetektől el-

tekintve – önmagában az egyes növény- és állatfajok védelme nem lehet eredményes, ha nem óvjuk meg élőhelyüket.

A különböző földrajzi övezetekben más-más folyamatok játszódnak le. Az egyenlítői esőerdő biomban, a meleg és nedves éghajlaton a kőzetek kémiai átalakulása, a mállás jellemző. A hatalmas zöldtömeg ellenére a humuszképződés csekély mértékű, mivel a szerves anyagok gyorsan elbomlanak, a gyenge termőképességű talajok pedig a sok csapadéktól kilúgozódnak. A humuszhiány mindaddig nem szembetűnő, amíg az őshonos erdőségeket ki nem vágják. De amint eltűnik ez a védernyő, a trópusi esőzéseknek és az egyenlítői nap hevének kitett talajok hamarosan tönkremennek. Végül az erózió a maradékát is elpusztítja a tápanyagtartalékkal alig rendelkező, vékony talajrétegeknek. Az erdő kivágása és felégetése révén nyert földek néhány év után kimerülnek. Mivel a szegény országokban nincs pénz a talajerő pótlására, a fejlett agrotechnikára, a parasztok egy idő után kénytelenek felhagyni a kimerült földek művelésével, de élniük kell – tehát újabb erdők esnek áldozatul. Az ördögi körforgás megállíthatatlannak tűnik. Természetesen a nagymértékű kereskedelmi fakitermelés miatt is visszaszorulóban vannak az erdők, és mivel először a legértékesebb fákat vágják ki, a megmaradó erdők is degradálódnak.³

A szavanna övezet talajai abban megegyeznek az esőerdőkével, hogy vöröses színűek, de különben mások. A szilikátok nem mosódnak ki, és megjelennek a jól elkülöníthető talajszintek. Aszerint, hogy mennyi csapadék esik, változik a szín; a nedves vidékek laterites vörösföldje, a xerofil cserjések és erdők fahéjszínű és humuszban gazdag vörösbarna talajai jól szétválnak. A szavannának hasonló a szere-

³ Az erdőgazdálkodás nemcsak az „egzotikus” országokban vitatéma. Fenti sorok írásával egyidejűleg (2006. október 6.) az Echo TV-ben a magyar pénzügyminiszter arról beszél, hogy számára az erdő elsősorban gazdasági tényező, bár – mint érezhető sajnálkozással megjegyzi – az Európai Unió természetvédelmi direktíváit nekünk is be kell tartanunk. Erdeink jelentős része nemzeti parkok és tájvédelmi körzetek területére esik, de ettől függetlenül az erdőgazdaságok nyereségorientált gazdálkodásra kötelezettek. A fosszilis energiahordozók drágulása után egekbe szökött a fa ára is, és – minden fogadkozás és állítás ellenére – az évszázados törzseket tűzifává aprítják. Nem a természetes, vagy természet közeli állapotú erdőknek a kitermelése, hanem az ún. energiaerdők telepítése lenne a megoldás. Ha a gazdag fejlett országokban – bár nem feltétlenül érezzük mindig így, közéjük tartozik hazánk is – a rövid távú gazdasági érdekek kerekednek felül, milyen jögron várhatjuk az ellenkezőjét bolygónk legszegényebb államaitól?

pe, mint a mérsékelt övben a sztyepeknek; itt termelik a hagyományos és az újonnan meghonosított mezőgazdasági termékek – durrhaköles, cirok, kukorica, gyapot, földimogyoró, cukornád – túlnyomó részét, és ez az állattenyésztés térszíne is. A kedvezőtlen természeti és társadalmi hatások, a csapadék mennyiségének és eloszlásának megváltozása, valamint a túlnépesedéssel járó túllegeltetés és a fák kivágása elsivatagosodáshoz vezetett, mégpedig nemcsak a szavanna és a sivatag hátramezsgyéjén, az ún. Szahel-övezetben, hanem Kelet-Afrikában is.⁴

Tévhitek

A természet és az ember lehetséges kapcsolatáról nem kevesen ideális és egyben irreális képet festenek. Így a természet megóvásának, a védett területek létesítésének leggyakrabban hangoztatott indítékai között is sok a tévhit. Ilyen például az ember és a természet belátáson alapuló „együttműködése”, vagy a biológiai sokféleség megismerésének és fenntartásának közvetlen haszna és fontossága.

„A házak mögött, az erdőszélen elterülő és az őserdőbe is benyomuló földek szinte elmerülnek a természetes növényzet tengerében. A banán, a köles, a manióka, a jam és a többi kis foltokban terem csak, köztük még az őserdő az úr. Nagy az összevisszaság, alig lehet megkülönböztetni, hol kezdődik az ültetvény, és hol folytatódik a vadon. A falusiak egyezséget kötöttek a természettel, terem annyi, hogy megéljenek, és ennél többet nem is kívánnak, nem égetik, nem teszik tönkre az őserdőt”

– írja kameruni útikönyvében a „neves Afrika-kutató”.

Az ilyesféle elgondolások – mármint hogy a természeti népek még ma is, meg úgy általában az emberek a „rég szép időkben” valamiféle belátáson alapuló egyensúlyra törekedtek volna a természet emberiségen kívüli részével – széles körben elterjedtek, holott pusztalátszatról van szó. Ahol és amíg a természeti környezet által nyújtott javakhoz képest az emberek létszáma alacsony, ott és addig valóban kevésbé sé-

⁴ Lásd Pócs Tamás akadémikusnak, a Magyar Tudományos Afrika Expedíció botanikus tagjának tanzániai vizsgálatait.

rül a természet, de amint ez az arány torzul, megszűnik mindenféle „együtműködés”. Ez történt jóval a modern társadalmak kialakulása előtt az olyan zárt rendszerekben, mint a szigetek, ahol a „primitív népek” számos állatfajt kiirtottak, és alapvetően megváltoztatták a természeti környezetet. De hasonló folyamatok játszódtak le az Ókorban a nagy kultúrnépek „felségterületein” is – és még sorolhatnánk a példákat.

„A világon – a becslések szerint – legalább 10 millió faj él, s Linné óta, azaz 250 éve még 2 milliót sem sikerült azonosítani, leírni. Elképesztő az élővilág sokfélesége (a biodiverzitás). Az emberiség úgy keveredett bele a jelenlegi biodiverzitási krízisbe, hogy nagyon kevés fogalma van a diverzitás igazi mértékéről, konkrét megjelenéséről. Az 1992-es riói konferencia óta az ezzel foglalkozó tudósok újra és újra elmondják, milyen fontos volna megsokszorozni erőfeszítéseinket az élővilág sokféleségének megismerése, fenntartása érdekében, de csak töredéke érkezik annak a támogatásnak, amit ez a heroikus munka megkívánna. Nem tudjuk, mi hullik ki a kezünkől egy-egy eltűnő fajjal, milyen értékeket hordozott az a genetikai állomány, organizmus vagy életforma az emberiség számára. Mintha egy lexikon lapjait tépénk ki olvasatlanul, nem tudva, mikor szorulunk rá a használatára.”

– az ismert szerző fenti szavaival legtöbb tudóstársa egyetért.

Pedig ezek az állítások meglehetősen ingatag alapokon nyugszanak. Ha eltekintünk attól a valószínűtlen adattól, hogy – mint azt néhány kutató állítja – csupán a lombkoronaszintben élő állat- és növényfajok száma 100 millióra tehető, akkor nagy biztonsággal kijelenthetjük, hogy a már megismert alig 2 millió faj kielégítő reprezentatív minta, amelynek alapján következtethetünk az egyes ökoszisztémáknak és ezek összességének, Gaiának, az „élő bolygónak” a működésére. A hagyományos értelemben vett új fajok „gyártásánál” sokkal fontosabb lenne a muzeológiai taxonómia közelítése a genetikai és evolúciós kutatások eredményeihez. Azt is tudnunk kell, hogy a mai biodiverzitási krízis nem újdonság, sőt, még azt sem mondhatjuk, hogy globális volta miatt különbözne a korábbiaktól, hiszen a már említett nagy ókori kultúrák idején a természeti környezet átalakulásának (átalakításának) térszíne többé-kevésbé egybeesett az akkor ismert világgal. De biodiverzitási krízis söpört végig sok szigeten, valamint

például az őskori Északkelet-Szibérián is, ahol a nagytestű állatok vadászata – kiirtása – a növényzet, és erre visszavezethetően számos fontos környezeti tényező alapvető megváltozását hozta magával. Ami pedig a „kitépott lapokkal” elvesztett hasznos információkat illeti – leggyakrabban gyógyhatású anyagok remélt felfedezéséről van szó –, azok jelentősége rohamosan csökken. A nagy gyógyszergyárak kutatólaboratóriumaiban százezrével tesztelik a molekulákat, ehhez képest a „vak tyúk is talál szemet” módszer kevésbé ígéretes – és akkor még nem is beszéltünk a gyógyszerek homogenitására, szennyező anyagtól való mentességére és sok minden másra vonatkozó követelményekről.⁵ Ettől függetlenül időről-időre felreppennek a hírek a természetes csodaszerekről, amelyek nagy részéről kiderül, hogy azért „csodálatosak”, mert a mesék világába tartoznak.

Ár, érték és etika

A 19. század egyik legsokoldalúbb gondolkodója, az értékfilozófusnak is tartott Friedrich Wilhelm Nietzsche szerint nemcsak annak van értéke, aminek ára van. Ennyi akár elég is lehetne természeti környezetünk fontosságának elismertetéséhez, ha az ember „fejlődése” nem éppen az ellenkező irányba haladna. De sajnos arra halad, és ezen belátható időn belül nem is fogunk változtatni. Ezért lettek „anyagiasak” a természetvédelmi törvények. Sok ember nem képes belátni, hogy egy állatot vagy egy növényt különböző, számára érthetetlen okok miatt nem „illik” elpusztítani – de ha a kérdéses élő szervezetnek pénzben kifejezhető eszmei értéke van, ami büntetés alapjául szolgálhat, azt nagyon is megéri. Tetszik vagy sem, ma ez a fő visszatartó erő. Ennél azonban sokkal többről van szó.

„Bármennyire is páratlan lénynek gondolhatjuk magunkat – vallják a Wisconsin Egyetem biológusai –, mégis valószínű, hogy genetikai

⁵ Az ártalmatlannak tartott gyógynövényeknek világszerte „reneszánszuk” van. Pedig sokuknak a kémiai hatóanyagát sem ismerjük pontosan, és az emberi fogyasztás mennyiségét nem mindig tudjuk szabályozni. Egyre több ártalmas mellékhatásra derül fény, és növekszik a mérgezések száma is. A Dél-Afrikai Köztársaságban, ahol már csak a hagyományok miatt is komoly szerepük van az ősi gyógymódoknak, gyógynövények okozzák a halálos mérgezések több mint 50 %-át!

programunk, akárcsak a többi emlősé, tiszta levegőből és változatos zöld tájból álló természetes élőhelyre szól. A pihentség és az egészség érzése általában egyszerűen azt jelenti, hogy engedjük testünket olyan módon reagálni, ahogy arra az evolúció több száz millió éve képessé tett minket. Úgy tűnik, hogy fizikailag és genetikailag legjobban a trópusi szavannához alkalmazkodtunk, de mint kultúrállatok tanult módon idomulunk a legkülönbözőbb földrajzi övezetek településeihez. Ezer éveken át otthonainkban nemcsak a klímát próbáltuk utánozni, de evolúciós múltunk díszletét is. Ilyenek a meleg, nedves levegő, a zöld növények, sőt, még a társakat jelentő állatok is. A sajátos élettani reagálásokat a természeti szépségre és sokféleségre, a természet formáira és színeire (különösen a zöldre), más állatok – így a madarak – mozgulataira és hangjaira eddig még nem tudjuk megmagyarázni. De nyilvánvaló, hogy mindennapi életünkben a természetre úgy kell gondolnunk, mint ami része biológiai szükségleteinknek. Ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni az ember érdekében folytatott erőforrás-gazdálkodásról szóló vitákban.”

Van még egy fontos érv, amelynek látszólag semmi köze sincsen a gazdasági költségek és az emberiség haszna közti kényes egyensúlyhoz – és ez az etika.⁶ Akik e – napjainkban ugyan kevésbé „divatos” – diszciplína alapján érvelnek, azt állítják, hogy a nem-emberi fajoknak – amelyek (vagy akik) feltehetőleg egyedüli társaink a világegyetemben – joguk van a létezéshez. A fajokat és a társulásokat – és velük együtt élőhelyeiket – meg kell óvni, egyszerűen azért, mert léteznek, és mert ez a létezés bámulatos múltból és méltóságból álló, folytatódó történelmi folyamat jelenlegi kifejezése. A természetben régóta fennálló létezésről azt tartjuk, hogy magával viszi a folyamatos létezés elvitathatatlan jogát.

A *Homo sapiens* kiemelkedésével nagy erkölcsi felelősség jár. Éppen azért, mert Földünk lakóit meg tudjuk semmisíteni, tiszteletben kell tartanunk jogukat a létezésre. Akár Immanuel Kant szóhasználatát is kikölcsönözhetnénk és azt mondhatnánk, hogy a „magánvaló” természet minden külön magyarázat nélkül, „in sich” értékes. A környezeti állapot nagyarányú rosszabbodása, a nagymértékű fajpusztítás lát-

⁶ Csak látszólag nincsen köze, hiszen a közgazdászok kimutatták, hogy a gazdasági életben – beleértve a bankokat is! – az etikus magatartás hosszú távon anyagi előnyökkel (is) jár, még ha rövid távon ennek gyakran az ellenkezője az igaz.

tán azonban el kell fogadnunk, hogy messze még az idő, amíg az emberek túlnyomó többsége elfogad egy „új Földetikát”, azt, hogy a fajokat szépségük, érdekességük miatt és azért, mert együttérzésre méltók, óvnunk kell.

Amíg a természettel kapcsolatos szellemi hozzáállás és viselkedés nem változik meg jelentősen, a megőrzés szükségességének emberközpontú érveit, a fajok és élőhelyeik védelmének közvetlen gazdasági előnyeit kell hangoztatnunk – márpedig lelkiismeret furdalás nélkül, hiszen ha létezik kegyes hazugság, hát akkor ez az!